

BOEKMANstichting

Kaalslag of cultuuromslag?

22 juni 2015

Bijlage: Achtergrond

SYMPOSIUM

Kaalslag of cultuuromslag?

feiten, cijfers en kansen in de cultuur 2015

22 juni 2015 van 12.00 – 18.00 uur in Het Concertgebouw te Amsterdam

Centrale vraag van het symposium

Hoe staat het anno 2015 met de vitaliteit van de kunst- en cultuursector sinds zowel Rijk, provincies als gemeenten onder druk van de financiële crisis grote bezuinigingen hebben doorgevoerd? Welke deelsectoren en provincies zijn het zwaarst getroffen? En welke nieuwe kansen doen zich voor?

Themaverkenning

Minister Bussemaker maakte begin 2014 een eerste balans op voor de bestedingen van de Rijksoverheid tot en met 2013. Zij liet weten dat het Rijk in totaal zo'n 20 procent heeft bezuinigd door subsidieregelingen stop te zetten, een generieke bezuiniging op algehele cultuurbegroting door te voeren en te korten op de uitgaven voor de basisinfrastructuur (BIS). De 12 provincies bezuinigden eveneens ruim 20 procent en de G4 ongeveer 14 procent, andere grote steden aanzienlijk minder waardoor het percentage van de G35 in totaal uitkwam op circa 4 procent.

Volgens sommigen was er sprake van een overaanbod en tijd om dood hout te kappen. Anderen zijn van mening dat de drastische bezuinigingen alleen maar desastreuze gevolgen kennen die zich pas in hun volle omvang in de komende jaren openbaren, omdat de grote gemeentelijke bezuinigingen pas ingaan in of na 2015. Deze verwachting lijkt te worden gestaafd door de cijfers die Bureau Berenschot in *Boekman 103* presenteert. Speciaal voor dit nummer heeft Berenschot de begrotingen van de drie overheden onder de loep genomen en daar verslag van gedaan. De cijfers preciseren de balans van minister Bussemaker. Het blijkt dat gemeenten in 2015 ten opzichte van 2011 gemiddeld 7 procent bezuinigen op hun begroting. Het Gemeentefonds heeft er weliswaar bijna 8 miljard euro bij gekregen voor nieuwe taken op het gebied van werk, zorg en jeugd, maar het kabinet verwacht dat gemeenten de komende jaren afstevenen op een tekort dat kan oplopen tot bijna 2 miljard euro. Met andere woorden: hun kosten stijgen terwijl hun inkomsten dalen en hun financiële ruimte krimpt. Gemeenten zullen de komende jaren harde keuzes (moeten) maken. Zo is nu al bekend dat de gemeente Maastricht, een van de G9-gemeenten, in de periode 2015-2018, 2.75 miljoen op culturele instellingen zal bezuinigen. Vanaf 2016 worden die bezuinigingen doorgevoerd.

BOEKMANstichting

Kaalslag of culturomslag?

22 juni 2015

Bijlage: Achtergrond

Provincies ontvangen met ingang van 2015 minder inkomsten uit het Provinciefonds, hebben te maken met teruglopende inkomsten uit de motorrijtuigenbelasting en de doorwerking van de bezuinigingen door het Rijk. Zij voerden bezuinigingen door van vele miljoenen waarbij de cultuursector niet is ontzien. De meeste provincies hebben in 2015 met name op kunsten bezuinigd: gemiddeld 40 procent van het budget. Hiervoor blijft er in 2015 in alle provincies samen 81 miljoen euro over. De verschillen tussen provincies zijn groot: Friesland, Gelderland en Zeeland besteden meer aan kunsten, terwijl Overijssel, Zuid-Holland en Utrecht slechts minder dan een kwart van het kunstenbudget overhouden. Erfgoed wordt relatief ontzien: de bestedingen in 2015 ontlopen die uit 2011 niet veel. Op bibliotheken daarentegen is gemiddeld 21 procent bezuinigd (Bastiaan Vinkenburg in *Boekman* 103).

De verlaging van de Rijksbegroting met 200 miljoen euro zou pas in 2015 gerealiseerd worden. In de praktijk blijken de bestedingen in 2013 al fors lager. Op kunsten is in 2013 ten opzichte van 2011 24 procent (106 miljoen euro) bezuinigd en op erfgoed 17 procent (58 miljoen euro). Na 2013 stijgt het cultuurbudget weer: het totaal bedrag voor cultuur ligt in 2014 13 miljoen euro hoger dan in 2013, in 2015 staat er 29 miljoen euro meer op de begroting (Bastiaan Vinkenburg in *Boekman* 103).

Effecten van overheidsbezuinigingen

Tegen de achtergrond van het gegeven dat het Rijk grof geschat zo'n 30 procent van de totale uitgaven voor cultuur voor zijn rekening neemt, de provincies 5 procent en de gemeenten de resterende 65 procent, is het voor de toekomst van het cultuurlandschap zinnig te kijken naar de gevolgen van de huidige en komende bezuinigingsoperaties.

Enkele van die gevolgen zijn al waarneembaar. Om te beginnen verandert de infrastructuur van karakter: gesubsidieerde instellingen lopen financieel op eieren, hebben torenhoge schulden, raken failliet, fuseren of sluiten. Zo moe(s)ten Schouwburg De Nieuwe Doelen in Gorinchem, de Stadsgehoorzaal in Vlaardingen en De Poorteriej in Zaltbommel hun deuren sluiten: podia waar theatermakers graag kwamen en die een belangrijke rol in de gemeenschap vervulden. Het MC Theater in Amsterdam heeft al eerder faillissement moeten aanvragen. Instellingen als De Paviljoens in Almere, het Tropentheater in Amsterdam en het Nederlands Instituut voor Animatiefilm in Tilburg zijn eveneens gesloten: het zijn slechts enkele voorbeelden. De Cultuurindex Nederland weerspiegelt die trend van fusie en sluiting: sinds 2005 laat de Cultuurindex een daling zien van het totaal aantal instellingen en ondernemingen in de cultuursector (pijler Capaciteit). Het gaat daarbij onder meer om podia, centra voor de kunsten, muziekwinkels, musea en galeries en zelfstandige bedrijfjes. Sinds 2005 is bijvoorbeeld het aantal centra voor de kunsten met 43 procent gedaald en het aantal muziekwinkels met 62 procent. Tegelijkertijd is het aantal leerlingen

BOEKMANstichting

Kaalslag of culturomslag?

22 juni 2015

Bijlage: Achtergrond

van centra voor de kunsten en het percentage van de bevolking dat een vorm van amateurkunst beoefent – een muziekinstrument bespeelt, zingt in een koor, schildert, schrijft – mee gedaald (pijler Participatie). Dat geldt ook, meer nog zelfs, voor de consumptie van cultuurgooederen. Zo is de fysieke en digitale albumverkoop in de muziekmarkt ten opzichte van 2005 met 52 procent gedaald, het aantal verkopen via de Kunstkoopregeling met 59 procent en het aantal beeldragers, zoals dvd's, met 44 procent. Het aantal verkochte boeken, fysiek en digitaal, daarentegen is met 11 procent gestegen.

De grootste stijging doet zich echter voor bij draagvlak, waaronder niet alleen particuliere giften aan cultuur, maar ook vrijwilligers voor podiumkunsten en musea vallen. Als gevolg van de penibele financiële omstandigheden vindt er een verschuiving plaats in het werkveld, blijkt uit de Cultuurindex: vrijwilligers maken een steeds belangrijker deel van de cultuursector uit. Bij musea bijvoorbeeld doen vrijwilligers 45 procent van al het werk, tegenover 32 procent in 2005 (Dimitri Lahaut in *Boekman* 103). Veel musea kunnen daardoor de slag naar vernieuwing niet maken, aldus het rapport *Musea voor mensen* (2014), onder leiding van de Commissie Putters (Kim Putters, Sociaal en Cultureel Planbureau). Ook voor andere sectoren, zoals podiumkunsten en openbare bibliotheken, zijn vrijwilligers onmisbaar geworden om instellingen draaiende te houden en/of geopend voor het publiek.

Die verschuiving in het werkveld blijft niet beperkt tot vrijwilligers. Neem de podiumkunstensector. Door afname van het aantal podia is de concurrentie hevig, niet alleen tussen podia, ook tussen podiumkunstenaars. Podia ontberen naast budget ook menskracht. Dat heeft onder meer tot gevolg dat theaterpersoneel meer moeten werken voor minder geld, en dat podiumkunstenaars voor een belangrijk deel voor eigen promotie moeten zorgen. De podiumkunstenaars hebben, net als kunstenaars uit andere sectoren, vaak een gemengde beroepspraktijk waardoor zij niet alleen hun inkomstenbronnen maar ook hun risico's spreiden. De werkgelegenheid staat daarmee onder druk.

Omdat het totale aanbod op het gebied van vrijetijdsbesteding is toegenomen – inclusief het culturaanbod – moeten instellingen harder hun best doen om hun marktaandeel te behouden. Een van de belangrijkste trends daarin, signaleert de Cultuurindex Nederland, is het leveren van maatwerk. Zo verschijnen er in de boekenbranche weliswaar steeds meer nieuwe titels, maar in steeds kleine(re) oplagen. En in de muziekindustrie kunnen consumenten via streamingdiensten als Deezer en Spotify uit miljoenen tracks hun eigen aanbod samenstellen, een trend die de daling van het aantal albumverkopen en muziekwinkels verklaart. Gratis toegankelijke activiteiten en/of activiteiten in de open lucht, trekken veel bezoekers. Denk aan het Grachtenfestival, theaterfestivals als Oerol op Terschelling, Boulevard in Den Bosch en De Parade die langs de vier grote steden reist,

BOEKMANstichting

Kaalslag of culturomslag?

22 juni 2015

Bijlage: Achtergrond

Parkpop in Den Haag, en de Open Monumentendag. Maar ook beurzen als Art Rotterdam en de internationale fotografiebeurs Unseen in Amsterdam trekken steeds meer publiek.

Andere gevolgen van de bezuinigingen tekenen zich onder meer af op het gebied van cultuureducatie en amateurkunst. In verschillende provincies worden de bemiddelende en coördinerende organisaties op dit vlak ondergebracht in één nieuwe organisatie. In de provincie Noord-Holland wordt cultuureducatie na 2015 geheel wegbezuinigd. Dit leidt met name voor kleinere gemeenten tot een probleem. De provincie neemt namelijk deel aan vierjarige matchingsregeling Cultuureducatie met Kwaliteit (2012-2016). Deze regeling is gericht op cultuureducatie op de basisschool; de provincie treedt op als loket voor aanvragende gemeenten tot 90.000 inwoners, van Den Helder tot Hilversum. De provincie dient hun plannen in bij het Fonds voor Cultuurparticipatie, de uitvoerder van de matchingsregeling. Gemeenten kunnen er, zo mogelijk, ook voor kiezen om aan te sluiten bij een grote gemeente die zelfstandig een projectplan ontwikkelt. Door geen geld meer beschikbaar te stellen voor cultuureducatie en voor het provinciale expertisecentrum, kunnen scholen en cultuuraanbieders in de middelgrote en kleine gemeenten geen gebruik meer maken van de provinciale dienst. Deze staat cultuuraanbieders, kunstencentra, adviseurs en bemiddelaars bij in de ontwikkeling van projecten en leerlijnen. De kwaliteit en beschikbaarheid van cultuur op school wordt daarmee volledig afhankelijk van individueel gemeentelijk beleid. De gemeente Den Haag vaart een andere koers: zij sluit zoveel mogelijk convenanten met scholen. Alhoewel goed cultuuronderwijs een speerpunt is in het Rijksbeleid, is er geen landelijk verplicht curriculum voor cultuureducatie en implodeert de infrastructuur op gemeentelijk niveau, zowel voor de binnen- als de buitenschoolse variant.

Provincies geven ook blijk van een fundamenteel andere houding tegenover cultuur. Het gaat niet langer uitsluitend om het geven van geld. Om cultuur, cultureel erfgoed en cultuurtoerisme blijvend te stimuleren, sluit de provincie Utrecht (gedeputeerde Mariëtte Pennarts) bijvoorbeeld cultuurpacten met (alle 25) gemeenten. De pacten zijn tevens bedoeld om de samenwerking tussen provincie en gemeenten op dit vlak te versterken. Er zijn al pacten gesloten met de gemeenten Amersfoort, Utrecht, Veenendaal en Woerden. Provincies kiezen ook steeds vaker voor een faciliterende naast een financierende rol: zij zetten menskracht in om instellingen en gemeenten in de knel te helpen zoeken naar oplossingen. En door als bovenlokale partij expertise te leveren, kunnen zij verschillende partijen en sectoren met elkaar verbinden en daarmee invulling en richting geven aan provinciaal cultuurbeleid-nieuwe stijl.

Ineke van Hamersveld en Dimitri Lahaut, 19 mei 2015